

Slaughter, S., Leslie, L. 1997 *Academic capitalism: Politics, policies and the entrepreneurial university*. Baltimore: John Hopkins University Press.

Slaughter, S., Rhoades, G. 2004. *Academic Capitalism and the New Economy: Markets, State, and Higher Education*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Stöckelová, T. 2009. „Politická a morální ekonomie vědy.“ Pp. 37–71 in Stöckelová, T. (ed.). *Akademické pozná-*

vání, vykazování a podnikání: Etnografie měnící se české vědy. Praha: SLON.

Poznámky

1 Tento text vznikl v rámci projektu „Vyjednávání vědních politik ve výzkumné praxi a akademické dráze“, GA AV ČR, identifikační kód projektu KJB700280907.

AU-PAIR AKO INŠTITUCIONÁLNY PROBLÉM / LENKA KRIŠTOFOVÁ BÚRIKOVÁ, Z., MILLER, D. 2010. *AU PAIR*. CAMBRIDGE: POLITY PRESS.

Dvadsať rokov, ktoré uplynuli od otvorenia hraníc postkomunistických krajín, je doba, ktorá je z hľadiska svojej dĺžky dostatočne priaznivá pre reflektívny pohľad na fenomén au-pair. Prvá ucelená publikácia, ktorá aspiruje na systematickejšie analytické skúmanie au-pair a zároveň pochádza od slovenskej autorky, sa objavila v roku 2010. Kniha s názvom *Au Pair*, ktorú napísala Zuzana Búriková v spolupráci s Danielom Millerom, vyšla v anglickom jazyku vo vydavateľstve Polity Press. Rozdelená je na sedem hlavných kapitol a záver: (1) *Why not?*, (2) *An Embarrassing Presence*, (3) *The Hard Work and the Soft Touch*, (4) *Sort of English*, (5) *Bored in Beddingham*, (6) *Men*, (7) *Out of Time*, *Conclusion: Structure, Behaviour and Consequence*. Obsahovo nosnú časť knihy tvorí výskum, ktorý prebiehal v rokoch 2004 až 2005. Autor a autorka strávili v regióne Londýn obdobie jedného roka a realizovali rozhovory s 50 slovenskými au-pairkami a 86 rodinami.¹

Svoj zámer a východiská formulujú v stručnom, zhruba štvorstranovom úvode knihy (*Prologue*). Avšak podstatnejšie než rozsah úvodnej pasáže je to, že sa nedozvedáme takmer nič konkrétne o tom, ako a prečo boli rozhovory s au-pairkami projektované (na základe akých teoretic-

kých konceptov, z akej pozície, s akými predbežnými hypotézami, ako zneli otázky, ako prebiehali rozhovory a pod.). V úvodnej časti sa o publikácii hovorí: „Táto kniha je o tom, aké je byť au-pairkou v západoeurópskom meste. Kniha hovorí nielen o tom, čo znamená pracovať pre nejakú rodinu, ale je aj o celkovej skúsenosti au-pairiek – od rozhodnutia až po realizáciu, o sebavnímaní au-pairiek a o dlhodobých dôsledkoch tejto práce na ich život. Zakladá sa na tom, že sme s au-pairkami strávili rok. Skúmali sme ich etnograficky, teda štandardnou metodológiou, ktorú antropológia používa. Podujali sme sa na túto prácu preto, lebo si myslíme, že podobne ako pri ostatných formách domácej práce, väčšina ľudí pokladá túto inštitúciu za samozrejmu.“² (s. 1)

Zuzana Búriková (sociálna antropologička a vedecká pracovníčka na Ústave etnológie SAV, Bratislava) a Daniel Miller (profesor antropológie na University College, Londýn) sa vyjadrujú, že výskum a celá publikácia sú založené na metódach zúčastneného pozorovania a na štúdiu materiálnej kultúry. No výsledná podoba publikácie, ktorá nereferuje na takmer žiadne externé zdroje či teo-

cenských vzťahoch medzi ženami z rôznych krajín sveta i Európy. Letná škola sa uskutočnila od 17. do 24. augusta 2010 v Granade a zameriavala sa na udalosti v rokoch 1968 a 1989 v Európe. Prvý týždeň sa venoval feministickej historiografii, udalostiam okolo roku 1968 i písaniu histórie druhej vlny feminizmu v krajinách západnej Európy. Druhý týždeň sa sústredil na reprezentáciu konfliktov a na rôzne formy reprodukcie politiky v súvislosti s rokom 1989.

Na letnú školu o feministickej historiografii a revolučných udalostiach v rôznych krajinách Európy ma priviedla téma, ktorej som sa v tom období venovala v rámci písania diplomovej práce na Stredoeurópskej univerzite v Budapešti – aktivity žien v Nežnej revolúcii. Moje veľké očakávania, že sa dozviem viac o rôznych metódach písania histórie či o podobných výskumoch v iných krajinách, však už v prvý deň narazili na múr tzv. európskeho feminizmu.

S európskymi feminizmami, ktoré by zohľadňovali rôznorodosť feministických hnutí, skúseností a názorov v krajinách Európy, by som asi problém nemala. Ale nevôľu som pocítila, keď sa začalo hovoriť o európskom feminizme ako o jednoliatom názorovom hnutí, ktoré mali reprezentovať feministky z Talianska, Francúzska, Veľkej Británie a Holandska. Letná škola (resp. jej prvý týždeň venovaný roku 1968) tak bola zaujímavejšia pri pohľade na to, ako ona sama interpretovala a spoluvytvárala feminizmy a feministické histórie než pri pohľade na texty, ktoré študentkám a študentom ponúkla.

Počas prvého týždňa sme prešli materiálmi od autoriek ako Hélène Cixous, Rosi Braidotti, Serena Sapegno či Luisa Passerini. Niektoré z týchto mien sa opakovali, často sa na ne odkazovalo a ja som nadobúdala zvláštny pocit ich nedotknuteľnosti, kritické čítanie sa akosi „nenosilo“. A tak sa otázka feministickej teoretičky Clare Hemmings „How does Western feminist theory tell the story of its own recent past?“ (Hemmings, 2005: 115) stala nielen aktuálnou, ale dala sa aj modifikovať ako „How do Western feminists tell the story

retické prístupy, koncepčne s nimi nepracuje a ani sa na ne nevzťahuje, otvára v mojom ponímaní otázku potreby interdisciplinárneho a referenčného charakteru etnografických metód. O to viac, že autorka a autor vyjadrujú zámer, aby ich publikácia bola chápaná ako akademická a analytická (s. 1). Vzhľadom na to, že odkazy na existujúce teórie sa berú do úvahy iba čiastočne v závere (*Conclusion*, s. 171–183) a potom viacej v častiach *Appendix: Academic Studies of Domestic Labour* (s. 184–199) a *References* (s. 200–203), ale aj preto, že analyticky ladené pasáže v hlavnej časti knihy takmer absentujú alebo sú striktné oddelené, sa nazdávam, že sa nepodarilo úplne naplniť pôvodný cieľ „kombinovať individuálne príbehy s analytickými kapitolami“ (s.1). Zatiaľ čo prvého je v publikácii prevažná väčšina, druhé je skôr ojedinelé.

Ak berieme do úvahy, že cieľom bolo vychádzať z nazbieraného empirického materiálu a generovať teóriu (bez vzťahu k „mainstreamovej literatúre o domácej práci“, s. 1), možno sa pýtať, akú výpovednú hodnotu majú príbehy a modelové dni, ktoré sú publikované tak, že sú poskladané z príbehov viacerých au-pairiek alebo z viacerých dní. V súvislosti s uvedeným, hoci v inom kontexte, Zuzana Kiczková hovorí: „Ak by sme do textu zasahovali a vylúčili z neho potenciálne háklivé pasáže, interview prestane byť autentické, zmení sa význam primárneho textu a empirický subjekt nemusí byť presvedčivý.“³ (Kiczková 2007: 108) Nielenže nevieme, čo a ako sa autor a autorka pýtali, nedisponujeme ani poznatkom, ktorá časť je fiktívna, ktorá zaznela v rozhovoroch (v inej situácii by pôvodný text respondentiek naznačovali citujúce úvodzovky doplnené komentárom), a ani nevieme, ako ich autori skladali. V rozhovoroch prebiehajú zo strany hovoriacich procesy *sebastylizácie* a *selekcie* a už i tak stojí výskumníčka a výskumník pred mnohými možnými výzvami, o to viac platí, že zasahovanie do výpovedí⁴ jednotlivých subjektov môže vo výsledku spôsobovať interpretačné posuny.

Použité metódy umožňujú podľa autorského tímu zobrazovať au-pairky ako *komplexné* osoby a ako *aktívnu* stranu vzťahu, na ktorej sa takisto ako na strane rodiny objavujú predsudky, stratégie, vypočítavosť. Tvrdia, že „klasický“ prístup chce odhaliť *zneužívanie* a *nerovnosť*, kým v tejto publikácii sa skúmajú rovnocenne *obe* strany vzťahu: „Skúmame vykorisťovanie, moc a predsudky. No iste by sme si mohli predstaviť, že sa pozície vymenia a au-pair, ktoré by mali takú možnosť, by sa správali podobne ako hosťovská rodina. Rasizmus, stereotypy a využívanie sa objavujú na oboch stranách.“ (s. 2) Je nepochybne prínosné, že Búriková a Miller si uvedomujú komplexnosť vzťahu rodina – au-pairka. Umožňuje im to vyhnúť sa zjednodušenému redukovaniu au-pairky na „obeť“ a rodiny na „páchateľa“. O komplikovanom probléme rasizmu a predsudkov na oboch stranách vzťahu hovorí najmä kapitola *Sort of English* (s. 87–113). Rodiny môžu mať o Slovenkách výrazne skreslené predstavy: „Stále existuje veľa londýnskych rodín, ktoré si spočiatku predstavujú au-pairku ako bytosť na pomedzí Heidi a Mary Poppins.“ (s. 87) Autori uvádzajú, že Slovenky sú zväčša vnímané ako rurálne, antikultúrne, bez vzťahu k vzdelávaniu, bez ambícií, hoci s benefitom, že „rurálnosť“ môže byť hodnotená kladne (úprimnosť, pracovitosť, jednoduchosť, „nadanie“ starať sa o deti a pod.). Na druhej strane, Búriková a Miller poukazujú aj na predsudky a stereotypy vo vzťahu k etnicite, viere a národnosti, ktoré sa objavujú zo strany au-pairiek (s. 87–94, s. 96–106). V rámci týchto predsudkov vystupujú anglické rodiny⁵ ako pokrytecké či chladné. Z rodového hľadiska je zaujímavá otázka femininity a materstva, ktoré v diskurze figurujú: „(Túto) neschopnosť konať ako správna matka vnímajú au-pairky ako ďalší dôkaz všeobecnej absencie femininity, ktorú už aj tak pozorujú u anglických žien, keďže sa odmietajú skrásľovať mejkapom a oblečením. (...) Ďalší, trochu pozitívnejší spôsob vnímania je, že Angličanky milujú svoje deti, no nie sú schopné kombinovať starostlivosť o deti, domácnosť a vlastnú kariéru. Na rozdiel od Sloveniek, ktoré to ‚vedia zvládnuť‘.“ (s. 92)

of their own present?“. V odpovediach na obe otázky, vzťahujúc sa k letnej škole NOI[♀]SE, platí konštatovanie Hemmings o tvorbe dominantného naratívu, ktorý zjednodušuje rôzne feminizmy, konflikty v rámci nich a rôzne feministické diskusie do jedného príbehu. Takého príbehu, ktorý korešponduje s politickými záujmami tvorkýň a tvorcov tohto naratívu. Zjednodušené príbehy sú niekedy potrebné, inokedy dokonca nevyhnutné, ale myslím si, že ľudia, ktorí ich vytvárajú, by mali reflektovať svoju pozíciu, svoje aktivity, aj to, čo sa do hlavného naratívu nedostalo a z akých dôvodov. Napríklad: Je potrebná myšlienka európskeho feminizmu? Prečo ho reprezentujú práve tieto myšlienkové prúdy, prečo sa sústreďuje na tieto konkrétne krajiny? Ako to súvisí s personálnym zložením letnej školy?

Podobné otázky sa ozývali počas prvého týždňa letnej školy nielen v zákulisí medzi účastníčkami a účastníkmi, ale odzneli aj počas prednášok a snažili sa rozpútať diskusiu o koncepte európskeho feminizmu. Uvedomovali sme si však, že uznať problematickosť európskeho feminizmu ako jednotného hnutia či jeho reprezentáciu niektorými krajinami západnej Európy by znamenalo spochybniť celú koncepciu letnej školy. Už v prvý deň sme zistili, že o niektorých témach sa nediskutuje a sú mená, texty i názory, ktoré sa nespochybňujú. Hlasy, ktoré upozornili na to, že ponúknuté texty nereprezentujú feministické dianie a názory inej ako západnej Európy a zároveň ignorujú aj rôznorodosť feministických ideí v rámci západných krajín, sa zamietli pod koberec vcelku autoritatívnym a, dá sa povedať, agresívnym spôsobom. Keď sme totiž poznamenali, že textom z prostredia Francúzska, Anglicka a predovšetkým Talianska sa venuje celý týždeň a o „regióny strednej a východnej Európy“ – od pokusu o revolúciu v Maďarsku v roku 1956, cez udalosti v Československu v roku 1968 až po pád štátneho socializmu v roku 1989 – sa venuje jedna prednáška, obvinili nás z nacionalizmu. Vraj „počítame účastníčky“ a reprodukuje rozdiely medzi „východom“ a „západom“. Hm, dobre. Toto rozdelenie má dnes iný význam ako malo pred 40 rokmi, môže sa spochybňovať a hovoriť o tom, čo dnes predstavuje, prečo (nie) je potrebné. Ale letná škola

Hoci Búriková a Miller hodnotia vzťah rodiny a au-pairky ako recipročný, menšiu váhu pripisujú jeho silne asymetrickému charakteru. Nazdávam sa, že je to spôsobené tým, že pozornosť sústredia na *mikroúroveň* a *individuálnu rovinu* fenoménu au-pair. Hoci ich zaujíma *inštitúcia* au-pair a zmeny v rámci nej, hoci sa v materiálnej analýze ukazuje, že au-pairky sú zneužívané⁶ a kontrolované prostredníctvom tela, sexuality, priestoru a zvyšovania záťaže (*The Hard Work and the Soft Touch*, s. 60–85), publikácia sa nezameriava ani tak na mocenské asymetrie, ako skôr na vzájomnosť. Inherentné, štrukturálne fungovanie au-pair a globálnejšie súvislosti tak zostávajú mierne zastreté. Asymetria vo vzťahu a fakt, že často nedochádza k dialógu a vyjednávaniu, sa prejavuje tak, že si au-pairky vytvárajú kompenzačné mechanizmy a únikové stratégie (prejedanie sa, „neviditeľné“ jedenie a pod.).

V kapitole s názvom *Why not?* autor a autorka opisujú štyri individuálne príbehy dievčat (Barbora, Jarmila, Darinka, Ivana). Barbora je rurálne, vidiecke dievča, ktoré má blízky vzťah k zvieratám a plánuje si dokončiť PhD. Rozhodla sa stať au-pairkou, lebo si chcela naakumulovať kapitál, zlepšiť si angličtinu a premyslieť si, čo ďalej urobiť so svojim životom. Jarmila má 21 rokov a vyzerá ako modelka. Má priateľa, no zatiaľ sa nechce usadiť. Odišť do Londýna sa rozhodla spontánne, motiváciou migrácie bola v jej prípade nezávislosť, osamostatnenie sa, ale aj peniaze. Londýn si predstavovala ako štýlové centrum kultúry, nakupovania a hedonizmu. Podobne ako Jarmila, aj Darinka z Trenčína chápe au-pair ako zdroj financií, ale aj ako druh vzdelania a zdroj poznania (o rodičovstve). Preto, aby sa „naučila“ viac, Darinka počas roka päťkrát zmenila rodinu. Ivana zo Žiliny skončila dievčenskú školu a nemohla si nájsť dobrú prácu. Nápadom jej matky bolo, aby sa stala au-pairkou. Takmer ani jedno z dievčat nevedelo, do čoho ide, a ich motivácia bola vždy mierne odlišná (financie, sebarealizácia, zdokonaľenie v jazyku, čas na rozmyslenie si budúcnosti a pod.). Príbehy poukazujú na kontrast očakávania dievčat pred tým,

ako sa stali au-pairkami, a vytriezvenia a dezilúzie, ktoré prišli neskôr. Hoci sú tieto príbehy a skúsenosti vo svojej jednotlivosti nesmierne zaujímavé a autorka s autorom naznačujú aj niektoré zaujímavé štrukturálne aspekty au-pair (asymetria informácií poskytovaných cez agentúru, falzifikácia referencií a rozhovoru, agentúrna požiadavka úsmevu na fotke, šok po príchode do krajiny a nový druh zodpovednosti), kapitole chýba väčší analytický presah. Zostáva pri „fenomenológii“ problému, hoci by ho mohla komplexne a systematicky skúmať. Posunúť sa k hlbšej analýze a širším súvislostiam by podľa môjho názoru pomohla práve kritická a reflektívna práca s teoretickými materiálmi, ktoré na túto tému už boli publikované.⁷

Ako ďalší príklad je možné uviesť aj presvedčenie, že au-pair je možné chápať ako *rite de passage* (prechodový, iniciačný rituál; najmä kap. 7, s. 156–170), resp. ako *gap year* (prestávka v kariére, rok v zahraničí strávený zväčša cestovaním, charitatívnou prácou, získavaním skúseností a pod.). Hoci si podľa vlastných slov autor a autorka uvedomujú, že pre porozumenie au-pair je potrebné brať do úvahy nielen osobné a individuálne, ale aj politické a ekonomické faktory, pozornosť sa výrazne prechýľuje na stranu individuálnych aspektov, pričom dochádza k trivializácii globálnych ekonomických a politických súvislostí. Súčasťou rozhodnutia stať sa au-pairkou sú nepochybne aj osobné vzťahy, ktoré zdôrazňuje publikácia, no fenomén au-pair nie je možné interpretovať iba na tejto úrovni: „Vo väčšine prípadov sa skutočné príbehy au-pairiek značne líšia od stereotypných rozprávání o východných Európankách, ktoré sa migráciou pokúšajú zlepšiť svoju ekonomickú situáciu. Stať sa au-pair nie je ani žiadnou formou kultúrneho turizmu: väčšina au-pairiek nemá peniaze na to, aby boli kultúrnymi turistkami, ktoré utrávajú. Hoci by aj chceli. Ak je tu nejaký faktor, ktorý ovplyvňuje to, prečo sa niekto stane au-pair, a ktorý zohráva podstatnú úlohu, je to ten, ktorý akademická literatúra ignoruje. Ak však reflektujeme, prečo väčšina ľudí robí vo svojich životoch iné klú-

v Granade ukázala, čo sa stane, ak sa budeme zrazu tváriť, že rozdielne skúsenosti nielen rôznych krajín Európy, ale aj v rámci jednotlivých krajín, neexistujú. Pretože práve týmto spôsobom sa reprodukujú nerovné mocenské vzťahy medzi feministkami z krajín tzv. východu a západu Európy.

Ak mám zostať v kontexte feministických historiografií, často sa zdôrazňuje, že nestačí len „pridať“ skúsenosti žien do historického kánonu, ale je potreba pretvoriť históriu zohľadnením rôznych skúseností žien, mužov, ako aj rôznych žien a rôznych mužov. História „európskeho feminizmu“ sa tiež nedá písať ani interpretovať tak, že si ako podstatu vezmeme históriu určitých feministických prúdov vo vybraných západoeurópskych krajinách a na ochutenie pridáme štipku feminizmu z „východu“. Princíp reprodukcie nerovných mocenských vzťahov je tu totiž rovnaký.

Prvý týždeň letnej školy som sa dozvedela čo-to o talianskom feminizme, o psychoanalýze a literatúre v 60. a 70. rokoch 20. storočia. Ale ľudia, ktorí to už predtým nevedeli, sa nedozvedeli, že tieto veci sa v danom období neriešili v celej Európe, že sa história písala aj na iných miestach, a to o niečom úplne inom. Akosi neverím tomu, že ak na to chce niekto upozorniť, je nacionalista. Dokonca si nemyslím, že je vhodné na letnej škole (feministickej a akejkolvek inej) zastaviť diskusiu s tým, že účastníčky a účastníci nerespektujú historický kánon, aj keď feministický. Pre tento nepríjemný pocit z prvého týždňa letnej školy som sa len ťažko sústreďovala na druhý, venovaný roku 1989 a politikám reprezentácie. Ten druhý týždeň s novými vyučujúcimi, s novými témami a prístupmi už neposilňoval nerovné mocenské vzťahy medzi vyučujúcimi a zúčastnenými, bol ohľaduplnejší aj voči regionálnym, sociálnym a iným rozdielom medzi (nielen zúčastnenými) ženami. Ale nemohol zmeniť pochybnosti o politike celej letnej školy, o vytvorení konceptu európskeho feminizmu ako prostriedku na čerpanie fondov Európskej únie. Kým v politike a v spoločnosti na Slovensku sa denne stretávame s vyprázdňovaním poj-

čové rozhodnutia, tento dôvod bije do očí – je to kvôli osobným vzťahom.“ (S. 23) Búriková a Miller teda kladú dôraz na tento typ motivácie, na túžbu dievčat získať odstup od rodičov alebo od partnera, rozísť sa s chlapcom, prípadne vyrovať sa s rozchodom (s. 140). Zaujímavé pritom je, že možnosť lesbickej orientácie bohužiaľ vynechávajú, hoci podľa stručnej zmienky (s. 167) medzi ich respondentkami bolo aj dievča s lesbickým vzťahom. Trochu protirečivo v tomto kontexte vyznievajú aj príbehy, v ktorých príčinou migrácie sú financie alebo získanie práce (napríklad spomínaný Ivanin príbeh z prvej kapitoly). Za povšimnutie stojí aj to, že kým iní autori či autorky, ktoré sa venujú migračnej problematike a problematike starostlivosti, hovoria o ilúzii slobodného rozhodnutia individua (Ehrenreich, Hochschild 2002), autorka a autor tejto publikácie hovoria o *individuálnych príčinách rozhodnutia dievčat*. Zatiaľ čo literatúra, ktorá do úvahy berie globálny kontext a štrukturálne nastavenie tohto fenoménu, pomenúva zneužívanie a porušovanie práv, hovorí o lacnej pracovnej sile, či dokonca o „postmoderných otrockých pomeroch“ (Hess 2000/2001, s. 266), Búriková a Miller charakterizujú au-pair ako prechodné štádium medzi dvomi stabilnými fázami kariéry, ako *gap year* alebo *rite de passage*.

Inštitúcia au-pair sa podľa tejto publikácie odlišuje od iných foriem domácej práce. Nemôžeme ju chápať ako druh práce, keďže viaceré z jej aspektov nie sú formálne aspekty práce. Podľa autorky a autora au-pair nevychádza ani z medzinárodného rozdelenia práce, ani zo služkovskej tradície, ale skôr z egalitárnej tradície nemeckých a anglických rodín strednej triedy, ktoré posielali mladé ženy do Francúzska a Švajčiarska, aby si zlepšili francúzštinu. Nazdávam sa, že Slovenky (a v súčasnosti mnohé ženy, predovšetkým z krajín druhého a tretieho sveta) nefungujú v rovnakom egalitárnom systéme a v tradícii, aké sa tu predpokladajú. Je prekvapujúce, že tieto historické a geograficko-politické špecifikosti autori neberú do úvahy. Aproximačná politika Európskej únie (a dnes aj reálny posun strednej Európy

smerom k privilegovaným spoločnostiam) navádza k tomu, aby sme prehliadali symbolické a ekonomické nerovnosti medzi krajinami,⁸ no podľa môjho názoru sa práve pri celistvom pohľade na au-pair vypuklo ukazuje, že táto inštitúcia počíta s nerovnosťou medzi bohatými a chudobnejšími štátmi a s existenciou skupiny ekonomicky a sociálne marginalizovaných žien. Skúmať au-pair skutočne ako *inštitúciu* by znamenalo zamerať sa aj na to, že je súčasťou globálnych ekonomických vzťahov, ale aj na to, že je previazaná s rodovou deľbou práce a komodifikáciou starostlivosti. Autori si uvedomujú, že pri au-pair fungujú inštitucionálne základy, ktoré sa spoliehajú na správanie au-pairiek a hostujúcich rodín (t. j. koncepty dočasnosti, neformálnosti, cudzinecťva, s. 171), nedostávajú sa ale k ich nadindividuálnej dimenzii.⁹

Podstatná časť publikácie je venovaná materiálno-kultúrnej analýze (s. 32–59, s. 114–136). Búriková a Miller si všimajú spôsob, ako au-pairky a rodiny vnímajú priestor domácnosti. Au-pairky sú citlivé na zdanlivé drobnosti, napríklad na to, ak rodina používa izbu ako skladisko. Používajú svoju izbu na vyjadrenie vzťahu k rodine a práci (neporiadok, dôsledné dekorovanie a vylepšovanie izby alebo úplne neosobný vzťah k izbe). Ako typický au-pair štýl je uvedené zariadenie z IKEA, ktoré indikuje nielen modernosť, ale aj ľahkú vyčistiteľnosť, nahraditeľnosť a finančnú nenáročnosť. V týchto pasážach sa tiež opisuje kontrola pohybu v spoločnom priestore (ústiaca až do určovania času na sprchovanie), „neviditeľné jedenie a pitie“ alebo aj prejedanie sa (*An Embarrassing Presence – How not to make an impression*, s. 51–59). Autori ich výstižne označujú ako stratégie – v jednom prípade minimalizácie a skrývania svojej prítomnosti pred domácimi, v druhom prípade kompenzácie za nezaplatené nadčasy. V uvedených pasážach podľa môjho názoru spočíva prínosnosť knihy. Je ľahko predstaviteľné, že mnoho britských rodín skutočne nemalo ani potuchy o tom, že au-pairky takéto stratégie praktizujú (spätne napĺňanie kartónov od nápojov, zámerné neotvára-

mov feminizmus a rodová rovnosť, sú to väčšinou feministky, ktoré upozorňujú na tento jav a jeho negatívne dôsledky. Na letnej škole NOI♀SE som sa stretla s vyprázdňovaním pojmu feminizmus zo strany samotných feministiek. Akurát dôvod tohto vyprázdňovania bol tam i na Slovensku rovnaký – snaha získať finančné prostriedky z EÚ. Kvôli nim sa vytvárajú nové organizácie alebo sa už existujúce začnú zrazu zaoberať rodovou problematikou a podľa mňa práve kvôli nim vznikla idea silného „európskeho feminizmu“. Viem, že získať finančné prostriedky pre existenciu a aktivity feministických organizácií (či už ide o mimovládne alebo akademické prostredie) je veľmi zložitá. Ale ponúka sa otázka, či sme ochotné pristúpiť na pravidlá, ktoré feminizmus oberajú o jeho subverzívny charakter a nútia nás vytvárať umelé koncepty, ktoré reprodukovujú nerovné mocenské vzťahy v spoločnosti.

Zdroje

Slovníček pojmov. [online]. [cit. 2. 2. 2011]. Dostupné z: <<http://www.ruzovymodrysvet.sk/sk/vrchne-menu/slovnicek-pojmov>>. Hemmings, C. 2005. „Telling Feminist Stories“. *European Journal of Women's Studies*, Vol. 6, No. 2: 115–139. NOI♀SE. 2003. [online]. [cit. 2. 2. 2011]. Dostupné z: <http://www.let.uu.nl/womens_studies/international/noise.php>.

Poznámky

1 NOI♀SE je sieť akademických inštitúcií so zameraním na ženské a feministické štúdiá. Vznikla v rámci programu Európskej únie Erasmus – vyššie vzdelávanie. Sprostredkúva výmenné pobyty pre vyučujúcich, ako aj pre študentky a študentov ženských a feministických akademických programov. Od roku 1994 pravidelne organizuje letnú školu (NOI♀SE 2003).

nie nenačatej stravy a pod.). Kapitoly *Bored in Beddlington* a *Men* skúmajú voľnočasové aktivity au-pairiek a ich vzťahy s mužmi. Tieto pasáže opäť prostredníctvom príbehov opisujú aspekty zo života au-pairiek: klebetenie, ne/vytváranie vzťahov s Angličanmi v ich veku, český a slovenský komunitný život, navštevovanie kurzov, webových portálov, krčiem, kostolov, priateľstvá medzi au-pairkami, kontrast pôvodných očakávaní a neskoršej banality. Jednou z foriem trávenia voľného času je aj nakupovanie, ktoré au-pairkám umožňuje únik a dočasné primiešanie sa k inej triede (*To London, to London to buy a fine... Primark sweater*, s. 128). Hoci obdobie au-pair je „dievčenský čas“ (s. 137), Búriková a Miller si všimajú aj vzťahy s mužmi, predovšetkým potenciál pre väčšie riskovanie a krátkodobé vzťahy, ale aj reštriktívny prístup rodín k vzťahom dievčat.

Keďže rozhovory boli realizované aj s 5 au-pairmi, práve v kapitole *Men* (najmä *Male au pairs*, s. 150–155) sa objavuje materiál s veľkým potenciálom na preskúmanie rodových aspektov au-pair. Tvrdenia, v ktorých sa rysuje rozdiel medzi ženami a mužmi au-pairmi, napr.: „muži prichádzajú do Británie skôr preto, aby mohli naplniť svoju povinnosť získať dostatočné finančné prostriedky na kúpu bytu, postavenie domu, založenie rodiny alebo – v niektorých prípadoch – podniku“ (s. 147), sa však ďalej nerozvíjajú a autorka s autorom nevyužívajú ich analytický potenciál. Viac rodovo zameranej analýzy a kontextualizácie by si vyžadovali zistenia, že existuje odlišný prístup k mužským au-pairom, že od au-paira sa očakávajú iné vlastnosti (napr. fyzická sila), že v súvislosti s au-pairmi vo výraznej miere existuje riziko obvinenia z pedofílie alebo že chlapci majú menšie problémy s upratovaním, pretože je to „iba ich práca“ a kritiku nevzťahujú k *ideálu dobrej gazdinej alebo matky* (s. 152).

Pri fenoméne au-pair zohráva úlohu prelievanie a kombinovanie pracovnej a rodinnej sféry. Búriková a Miller tento fakt zachytávajú v pomenovaní au-pair ako diskurzu „pseudorodinného usporiadania“. Au-pairky žijú s rodinou, no nie

sú jej súčasťou. Za svoju prácu dostávajú peniaze, no tie sa nechápu ako zdaňovaná mzda, ale ako vreckové. Nemali by pracou stráviť viac ako 5 hodín denne a dva dni v týždni by mali mať voľné. Koncept pseudorodiny, v ktorom má byť au-pairka súčasťou domácnosti skôr ako členka než ako pracovná sila, však prispieva k využívaniu mladých žien a k nerovnému zaobchádzaniu s nimi (umožňuje žiadať obeť pre vec rodiny, bez finančnej odmeny). Pre ženy je zväzujúci, pretože nemusia mať záujem o intenzívny/pseudorodičovský vzťah.

Búriková a Miller formulujú svoje odporúčania, ktoré, ako veria, by mohli zlepšiť situáciu na oboch stranách vzťahu. Ja sa však nazdávam, že diskurz práce skôr v neprospech au-pairiek ako rodín. Vylepšenia, ktoré autor a autorka navrhujú, majú podobu legislatívnych úprav (definovanie práva byť doma mimo pracovného času, ľahkého upratovania a pod.), ale aj reálnej inštitucionálnej kontroly (napr. ombudsperson pre au-pairky).

Inštitúcia au-pair by mala prekonať zmeny, no v duchu tejto publikácie by mala byť au-pair začlenená pod rodinnú sféru, t. j. nemala by byť regulovaná ako zamestnanie, hoci by mala byť relatívne autonómna. Tento záver je vzhľadom na predošlú kritickú reflexiu pseudorodinného usporiadania au-pair pomerne prekvapivo jednoznačný. Nazdávam sa, že by za zváženie stála (aj preto, že au-pair má často blízko ku kontrahovanej práci) otázka regulácie au-pair ako práce, ktorá by umožnila vyhnúť sa zneužívaniu v „mene rodiny“. Aj keď au-pair môže mať v životoch mladých žien z mnohých dôvodov emancipačný charakter, chápanie au-pair ako iniciačného rituálu, podobne ako rodinného usporiadania, by mohlo napomáhať ospravedlňovanie a toleranciu nevýhodných podmienok, šikanovania a nadpráce.

Literatúra

Ehrenreich, B., Hochschild, A. R. (eds.) 2002. *Global Woman: Nannies, Maids, and Sex Workers in the New Economy*. London: Granta Books.

ZPRÁVA Z KONFERENCE ŽENY A EKONOMIKA / Kateřina Cidlinská, Alice Červinková, Alena Ortenová

Konference „Ženy a ekonomika“, kterou společně uspořádaly Česká ženská lobby a Nadace Friedricha Eberta, se konala v polovině března v Praze v Akademickém konferenčním centru. Konference se věnovala genderovým souvislostem stávajícího ekonomického uspořádání, a to ze dvou úhlů pohledu. Za první tematizovala péči jako genderovanou činnost, tedy činnost, která je chápána jako „ženská práce“ a která je vykonávána v soukromé sféře a pro tradiční ekonomický pohled je neviditelná. Za druhé se konference zaměřila na genderové aspekty ekonomické krize a zabývala se dopadem krize na trh práce. V dopolední sekci, která byla věnovaná péči, vystoupila s příspěvkem německá psychologka a feministická teoretička Barbara Stiegler, vedoucí odboru genderové politiky v oddělení hospodářské a sociální politiky Fridrich Ebert Stiftung Bonn, v diskusním panelu dále vystoupily: Alexandra Jachanová-Doleželová, Radka Dudová a Eliška Kodyšová.

Barbara Stiegler ve svém příspěvku zdůraznila důležitost neplacené péče pro fungování celé společnosti, jejíž organizace by se bez poskytování neplacené péče zhroutila. Zaměřila se především na oblast péče o staré lidi. Ačkoliv hovořila o tom, že tržní logika a logika péče jsou nesouměřitelné, protože stojí na jiných východiscích a hodnotách, podpořila své argumenty údaji, které převáděly a přepočítávaly neplacenou péči na čísla srozumitelná tržní logice. Tímto způsobem nejsme zvyklí o neplacené péči poskytované především ženami uvažovat, nicméně je důležité do debaty přinášet i takto argumentované příspěvky, protože pak je možné debatovat o neplacené práci v ekonomickém diskursu a poukázat na silnou provázanost veřejné a osobní životní sféry. Mimo jiné uvedla, že 68 % péče o staré lidi je poskytováno v domácím prostředí ženami a zahrnuje 3,2 miliardy hodin péče ročně. Podle Stiegler je péče

Hess, S. 2000/2001. „Au-pairstvo: migračná stratégia mladých žien zo Slovenska.“ *Aspekt*, č. 2/2000–1/2001: 265–271.

Kiczková, Z. et al. 2006. *Pamäť žien. O skúsenosti sebaútvárania v biografických rozhovoroch*. Bratislava: IRIS.

Kiczková, Z. 2007. „Vy/rozprávajú a pre/žitá biografía. Interpretácia analýza naratívneho interview.“ Pp. 96–111 in Cviková, J. et al. (eds.) *Histórie žien. Aspekty písania a čítania*. Bratislava: ASPEKT.

Poznámky

1 Rozdiel v zastúpení rodín a au-pairiek spôsobil fakt, že v niektorých prípadoch išlo o rodiny, ktorých au-pairky sa objavujú vo výskumnej vzorke, v iných nie, ako aj to, že niekoľko dievčat počas roka zmenilo rodinu. Rozhovory s au-pairkami realizovala Zuzana Búriková, s rodinami pracoval Daniel Miller.

2 Všetky citované úryvky z knihy preložila L. K.

3 Citát referuje na metodologické uchopenie skúmanej problematiky v publikácii *Pamäť žien* (Kiczková, et al. 2006).

4 Odlišuje sa od fiktívnosti mien alebo od malých zmien (vynechanie detailných informácií) v texte za účelom uchovania anonymity respondentiek, ktoré nemusia znamenať výrazný zásah do autenticity príbehov.

5 Stereotypné predstavy a predsudky sa týkajú aj židovských, moslimských a „čiernych“ rodín.

6 „Zuzana zistila, že v 82 z 86 prípadov zamestnávateľov, z ktorých mnohí vykresľovali sami seba ako ‚mäkkú ruku‘, v skutočnosti očakávali od svojej au-pairky prácu nad povolený rámec hodín alebo porušovali inú časť právnych predpisov.“ (S. 79)

7 Literatúra je v časti *References* zastúpená menami ako B. Anderson, S. Hess, B. Ehrenreich, S. R. Parreñas, A. Hochschild, P. Bourdieu a i.

8 K tomuto nepochybne vedie aj charakter výskumnej vzorky. Tvoria ju ženy od 18 do 31 rokov, ktoré prišli do Londýna na obdobie 6 mesiacov až 4 rokov, zvyčajne prostredníctvom špecializovaných agentúr. Polovica z nich pochádzala z rurálneho a polovica z urbánneho prostredia. 13 zúčastnených au-pairiek malo univerzitný titul, 5 z nich pracovalo na svojom PhD. Iné práve skončili strednú školu. Zaujímavé by bolo sledovať i skupinu mladých žien, ktoré túto činnosť vykonávajú ako svoje povolanie, menej kvalifikované a staršie ženy, alebo konfrontovať uvedené chápanie au-pair napr. vo vzťahu Veľká Británia – krajiny tretieho sveta.

9 Posun k nadindividuálnej rovine problému sa priamo ponúka na konci každej kapitoly. Namiesto tzv. *Snippet*, ktoré tvoria úryvky z časopisu *Markíza*, blogu *SME* alebo materiálov *Student agency*, sa mohli autor a autorka pokúsiť radšej o zhrnutia.

NE/ZABUDNUTÉ KROKY ŽIEN K „VLASTNEJ IZBE“ / MARIANA SZAPUOVÁ FARKAŠOVÁ, E. 2006. NA CESTE K „VLASTNEJ IZBE“. POSTAVY/PODOBY/PROBLÉMY FEMINISTICKEJ FILOZOFIE. BRATISLAVA: IRIS.

Jeden zo zásadných záverov, ku ktorým feministická polemika s filozofickým kánonom dospela v 70. rokoch minulého storočia, spočíva v tvrdení o androcentrizme západnej filozofickej tradície. Je historickým faktom, že filozofia bola vo svojom vývine ovládaná a kontrolovaná mužmi, a táto

mužská dominancia vo filozofii či nad filozofiou sa spájala aj so zneviediteľňovaním a zamlčivaním žien ako subjektov filozofického myslenia; so skutočnosťou, že dejiny filozofie sa dodnes prezentujú ako dejiny ideí významných mužov, ako dejiny, kde ženy takmer úplne absentujú (porovnaj

žien využívaná ako úspora štátnych výdajů – hodnotu neplacené péče o staré lidi lze vyčíslit a její hodnota činí 44 miliard euro. Přitom se ale ženy vzdávají placené práce nebo si zkracují úvazky, aby mohly o starší členy rodiny pečovat, a to je pak v důsledku může přivádět na hranici chudoby. Podle Stiegler je nutné, aby státní sociální politiky přestaly pojímat péči jako úsporu veřejných výdajů a vytvářely taková politická rozhodnutí, která zapojí neplacenou péči do hry. V tom by podle Stiegler mohly přispět feministické ekonomické teoretiky. Alexandra Jachanová-Doleželová navázala na Barbaru Stiegler. Pokud existuje ekonomika práce, pak by měla existovat i ekonomika péče, což by znamenalo přenesení odpovědnosti za péči od žen směrem do veřejného prostoru. Radka Dudová se zaměřila na další velkou oblast péče, a to péči o malé děti. Upozornila, že 20 % dětí vyrůstá v rodině, kterou tvoří matky samoživitelky. Ty jsou ovšem na pracovním trhu diskriminované, mají (od 90. let) ztíženou konkurenceschopnost, nižší výdělek a lze očekávat, že v době krize se jejich situace ještě zhorší. Dopolední blok uzavřel příspěvek Elišky Kodyšové, psychologky a psychoterapeutky, která ve svém diskusním vstupu otevřela téma sebevědomí žen. Stát vytváří takové podmínky, které nahrávají ideologii mateřství postavené na předpokladu, že žena je hlavní, ne-li jedinou osobou zodpovědnou za dítě a jeho zdravý vývoj. Nejen že tento přístup oslabuje roli otce při péči a výchově o potomky, ale zároveň snižuje možnost žen uplatnit se v profesi, protože očekává dlouhodobou péči o dítě ze strany matky. Kodyšová se odvolávala také na výzkumy provedené v zemích, kde ženy více využívají částečných úvazků a vracejí se na trh práce dříve po porodu než ženy v ČR, které ukazují, že tyto ženy se cítí sebevědomější i efektivnější v roli matky a nejsou v takovém psychickém stresu jako ženy, které zůstávají doma s dítětem, což se odráží na jejich vztahu s dítětem i jeho otcem.

Příspěvky dopoledního panelu tedy poukázaly na různé aspekty péče. Zdůraznily její úzkou propojenost s fungováním národních ekonomik, jakkoliv je neplacená práce a péče v tomto ohledu neviditelná a neoceňovaná. Společensky očekávaná a veřejnými politi-